

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Сучасна практика формування та напрями підвищення ефективності
використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Біжко Д. Р.

Полтава - 2023 року

ЗМІСТ

	ст.
Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні засади формування та використання оборотних активів підприємств.....	8
1.1. Економічна сутність оборотних активів, їх склад та класифікація.....	8
1.2. Сучасні особливості оцінки ефективності використання оборотних активів підприємства.....	16
Розділ 2. Фінансове забезпечення формування та використання оборотних активів сільськогосподарських підприємств.....	21
2.1. Аналіз процесів формування та нормування оборотних активів на підприємстві.....	21
2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів суб'єктами господарювання.....	31
Розділ 3. Перспективи підвищення ефективності використання оборотних активів аграрних підприємств.....	37
3.1. Напрямки удосконалення формування та нормування оборотних активів.....	37
3.2. Підвищення ефективності використання оборотних активів на основі ефективного фінансового управління ними.....	43
Висновки.....	53
Список використаних джерел.....	56
Додатки.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Успішне функціонування підприємств в умовах ринку значною мірою залежить від забезпеченості та раціонального використання ними оборотних активів. Тому дослідження питань організації оборотних активів набувають першочергового значення, а власне оборотні засоби вимагають ефективного управління ними на основі їх нормування. Для здійснення власної фінансово-господарської діяльності підприємство повинно мати в своєму розпорядженні відповідні виробничі фонди. За характером своєї участі в процесі виробництва вони поділяються на основні і оборотні. В основі такого поділу лежать відмінності в русі вартості засобів праці і предметів праці.

Раціональне використання оборотних активів є одним з ключових факторів підвищення темпів розвитку сільськогосподарського підприємства, зниження собівартості продукції, підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності. А для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції, кожне підприємство повинно мати чітко сформований механізм управління оборотними активами, але це також неможливо без розуміння сутності цієї категорії.

Науково-теоретичні засади процесів формування і використання оборотних активів суб'єктів господарювання виступають предметом наукових пошуків багатьох як вітчизняних, серед яких В. Г. Андрійчук, А. М. Поддєрьогін, О. М. Бандурка, М. Я. Дем'яненко, Г. Г. Кіреїцев, С. С. Осадця, Д. В. Полозенка так і зарубіжних науковців – М. І. Баканов, І. Т. Балабанов, І. А. Бланк та інших. Однак, незважаючи на наявність численних науково-методичних розробок, проблеми дослідження теоретичних засад оборотних активів залишаються фрагментарно не дослідженими та потребують подальшого наукового обґрунтування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою „Удосконалення механізм-

му фінансової діяльності підприємств, організацій і установ”.

Мета і завдання дослідження. Метою виконання кваліфікаційної роботи є дослідження процесів формування, управління та нормування оборотних активів для підвищення ефективності їх використання в аграрних підприємствах загалом, і на окремому сільськогосподарському підприємстві за реальних умов господарювання, зокрема.

Для досягнення поставленої мети, окреслено ряд основних завдань: 1) дослідити теоретичні підходи до з’ясування економічної сутності оборотних активів підприємств та їх функціонального потенціалу; 2) теоретично обґрунтувати науково-методичних засад оцінки ефективності використання оборотних активів; 3) розглянути фінансовий механізм формування оборотних активів та проаналізувати їх функціональний стан на досліджуваному аграрному підприємстві; 4) здійснити оцінку досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів в аграрних підприємствах; 5) розробити перспективні напрями вдосконалення процесів формування, управління та підвищення ефективності використання оборотних активів в умовах аграрного виробництва тощо.

Предмет і об’єкт дослідження. Об’єкт дослідження – фінансовий механізм формування та використання оборотних активів аграрних підприємств.

Предмет дослідження – теоретичні засади та практичні підходи до формування, управління та підвищення ефективності використання оборотних активів в умовах господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Дослідження в кваліфікаційній роботі проводилося згідно з методологією системного підходу до вивчення економічних процесів і явищ. У роботі використані наступні методи наукових досліджень: абстрактно-логічний (уточнення сутності оборотних активів та підходів до їх класифікації); узагальнення (вивчення особливостей оцінки ефективності оборотних активів); розрахунково-конструктивний (оцінка функціонального стану та структури оборотних активів); порівняння (співставлення розмірів окремих видів активів у розрізі років); графічний (побудова діаграм).

Інформаційна база. Теоретичну базу кваліфікаційної роботи становлять

сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження. Базою для виконання кваліфікаційної роботи виступало товариство з обмеженою відповідальністю ХХХ Полтавського району.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів В кваліфікаційній роботі одержано ряд висновків теоретичного та практичного характеру, що характеризуються елементами наукової новизни та мають практичне значення, зокрема здійснено порівняння різних методичних підходів до нормування оборотних активів в умовах конкретного підприємства та уточнено перелік джерел формування оборотних активів, характерних підприємствам галузі сільського господарства, що підтверджується Відгуком з досліджуваного підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися й одержали позитивну оцінку на 7th International scientific and practical conference „Innovative areas of solving problems of science and practice” (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022 та на науково-практичній конференції студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик (Полтава: ПДАУ, 2022 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано дві наукові праці загальним обсягом 0,3 др. арк.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, що нараховує 44 найменування, містить 11 таблиць, 13 рисунків, 16 додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 59 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність оборотних активів, їх склад та класифікація

Для здійснення власної фінансово – господарської діяльності підприємства повинні мати в своєму розпорядженні відповідні виробничі фонди. За характером своєї участі в процесі виробництва вони поділяються на основні і оборотні. В основі такого поділу лежать відмінності в русі вартості засобів праці і предметів праці.

Матеріальною основою виробництва є виробничі фонди у вигляді засобів і предметів праці. В процесі функціонування вони по-різному переносять свою вартість на вартість готового продукту.

Як вважає Бабич Л. М., оборотні виробничі фонди обслуговують сферу виробництва, споживаються в одному виробничому циклі та їх вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. Вони представляють собою мінімально необхідні для виконання виробничої програми запаси сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів, допоміжних матеріалів, палива, запасних частин для ремонту, малоцінних і швидкозношуваних предметів, а також незавершеного виробництва [2].

Фонди обігу, хоча і не беруть участі безпосередньо у виробничому процесі, але є необхідним елементом для забезпечення єдності виробництва і обігу. Сфера їх функціонування створює передумови для виділення їх в самостійне поняття „фонди обігу”.

Фонди обігу складаються із запасів готової продукції на складі підприємства; товарів відвантажених покупцями; залишку грошових коштів на рахунку в банку і касі підприємства.

Оборотні активи постійно знаходяться в процесі обігу і проходять три стадії: виробничих запасів, готової продукції та грошових коштів. Цей процес

називають оборотом оборотних активів, а сукупність всіх стадій є циклом обігу. Розмір оборотних активів у господарстві визначається їх вартістю в грошовому або обсягом в натуральних показниках. Розмір та структура оборотних засобів, як і основних, визначається спеціалізацією господарства, економічними та природними умовами. У зв'язку із сезонністю виробництва потреба господарств в оборотних засобах значно коливається по періодах року. Тому для забезпечення нормальної виробничої діяльності кожне підприємство повинно мати достатньо оборотних активів, а у випадку необхідності – поповнювати їх за рахунок банку.

У зарубіжній економічній літературі окремі автори визначають оборотний капітал як оборотні активи за мінусом короткострокових зобов'язань. У такий спосіб дається визначення власного оборотного капіталу.

Взагалі поняття „капітал” виступає в трьох формах грошовій, продуктивній і товарній. Найбільш широке, загальне поняття капіталу відповідає його грошовій формі. В економічній теорії „грошовий капітал” розглядається як вартісна форма всього капіталу, а не лише як певна сума грошей, що спрямовується в процесі господарсько-підприємницької діяльності на придбання засобів виробництва і предметів праці.

На думку, Поддєрьогіна А. М., оборотний капітал проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу і товарну [40].

На першій стадії під час авансування коштів здійснюється придбання й нагромадження необхідних виробничих запасів. У виробничому процесі авансується вартість для створення продукції: у розмірі вартості використаних виробничих запасів: перенесеної вартості основних фондів, витрат на саму працю (заробітна плата та пов'язані з нею витрати).

Виробнича стадія кругообігу оборотного капіталу завершується випуском готової продукції, після чого настає стадія реалізації.

На третій стадії авансування коштів триває доти, доки товарна форма вартості не перетвориться на грошову.

Отримання виручки від реалізації свідчить про корисність створеної сус-

пільством вартості і про відтворення авансових у ній коштів. Грошова форма, якої набирає оборотний капітал на третій стадії кругообігу, одночасно є і початковою стадією наступного обороту капіталу.

Оборотні виробничі фонди і фонди обігу знаходяться в постійному русі і забезпечують безперервний кругообіг засобів. При цьому відбувається постійна і закономірна форм авансової вартості: з грошової вона перетворюється на товарну, потім на виробничу і знову на товарну і грошову. Тобто, кругообіг оборотного капіталу відбувається за такою схемою (рис. 1.1).

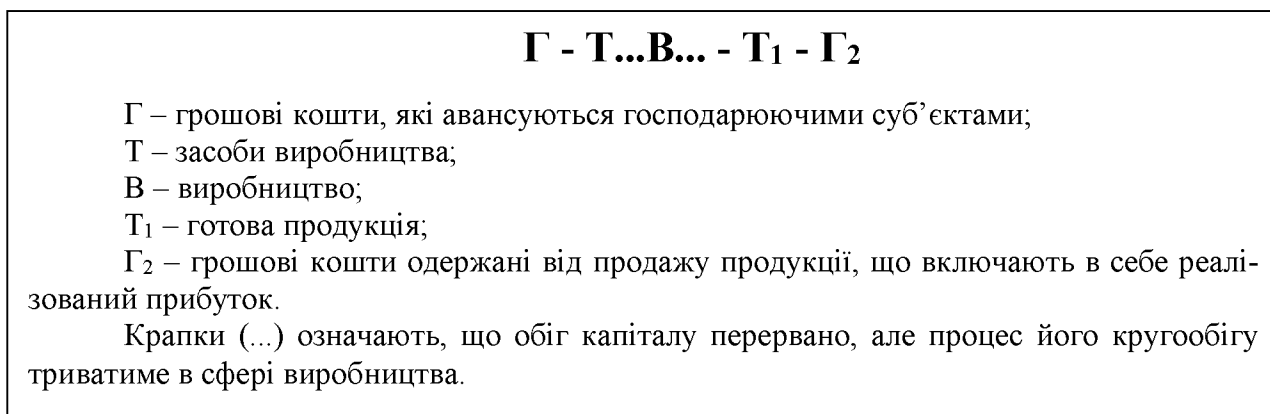

Рис. 1.1. Кругообіг оборотного капіталу

Для оборотних активів як частини авансованого капіталу підприємства характерні такі відмінні ознаки:

- 1) вони мають бути заздалегідь вкладені, тобто авансовані до отримання виручки від реалізації продукції;
- 2) оборотні активи як ліквідні ресурси не втрачаються і не споживаються, але постійно повинні поновлюватися в господарському обігу;
- 3) абсолютна потреба в оборотних активах залежить передусім від обсягу господарської діяльності, умов постачання та збуту. Недостатність їх або неефективне використання негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Таким чином, виникає об'єктивна необхідність авансування коштів для забезпечення безперервного руху оборотних виробничих фондів і фондів обігу з метою створення необхідних виробничих запасів, незавершеного виробництва, готової продукції і умов для її реалізації.

Рух оборотних виробничих фондів і фондів обігу складають єдиний процес, який забезпечується відповідним оборотним капіталом. Це дає можливість об'єднати оборотні виробничі фонди і фонди обігу в єдине поняття – оборотні активи.

Водночас, поділяємо погляд Г.Г. Кірейцева, що оборотний капітал (оборотні активи) – це сукупність коштів, авансових в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції [41].

Оборотні активи, як і інші фінансові категорії, розкривають свою сутність при виконанні відповідних функцій (рис. 1.2).

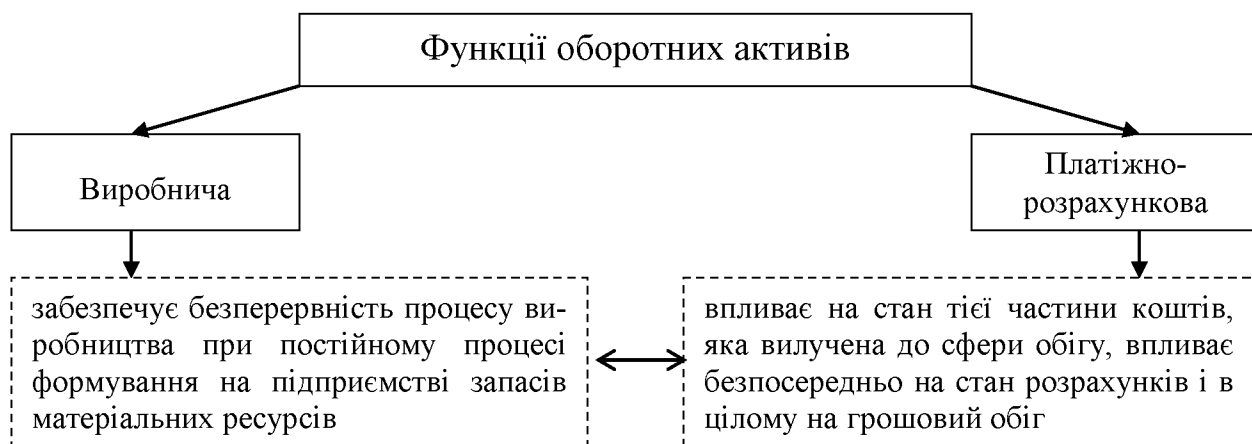

Рис. 1.2. Функції оборотних активів

Склад оборотних активів – це сукупність окремих елементів оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Структура оборотних активів – це питома вага вартості окремих статей оборотних виробничих фондів і фондів обігу в загальній сумі оборотних активів [6].

Склад і класифікація оборотних активів наведені на рис. 1.3.

Оборотні виробничі фонди – предмети праці, які повністю споживаються в кожному виробничому циклі, відразу і повністю переносять свою вартість на продукцію, що створюється, і в процесі виробництва змінюють натуральну форму.

Фонди обігу – це залишки готової продукції на складі підприємств, відвантаженні, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на

поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери.

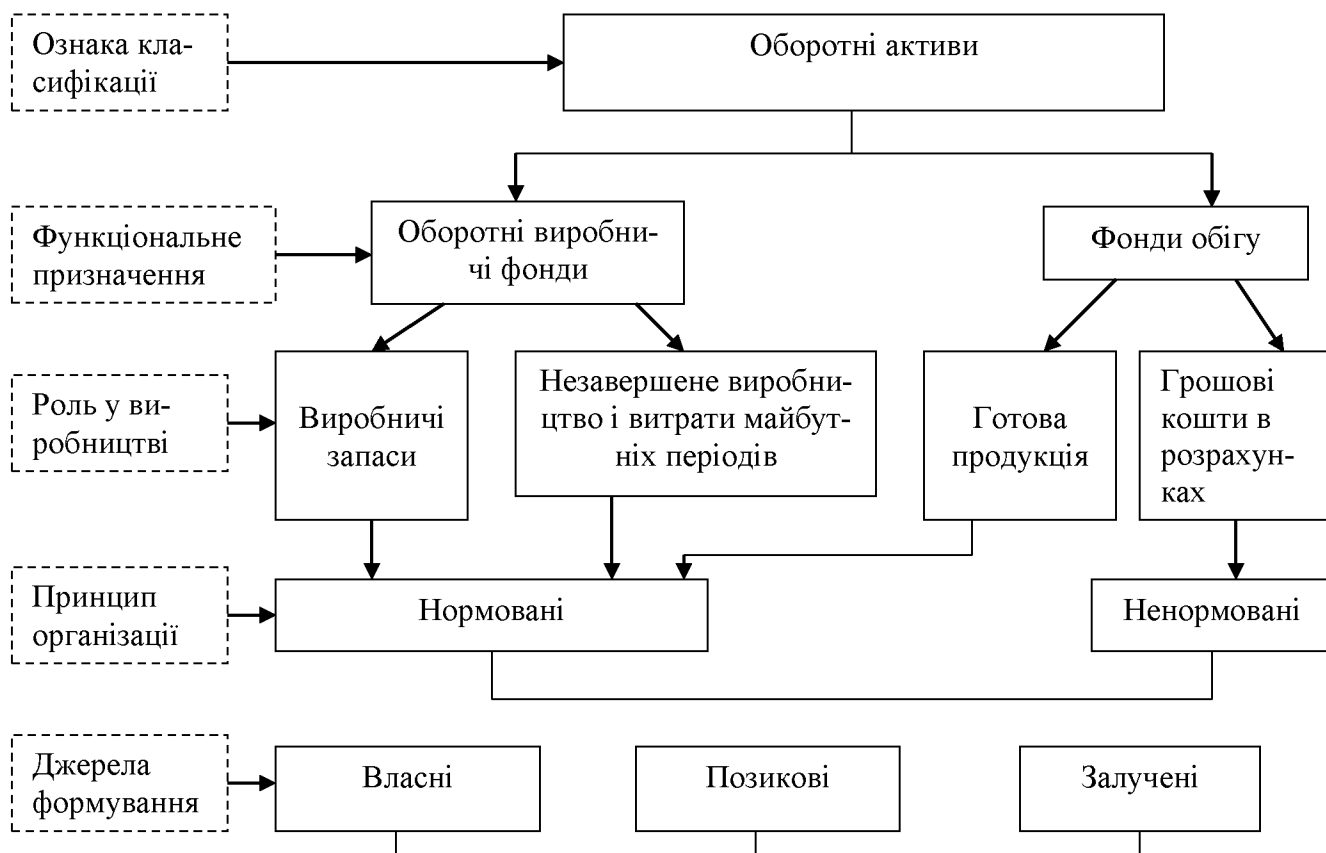

Рис. 1.3. Склад і класифікація оборотних активів

Виробничі запаси – це активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності, або перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, або утримуються для споживання, під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством. Незавершене виробництво – це витрати виробничих ресурсів, які в результаті особливостей технологічного процесу ще не стали готовою продукцією. Готова продукція – це продукція виготовлена на підприємстві, що знаходиться на складі, обробка якої закінчена та яка пройшла випробування, приймання, укомплектування згідно з умовами договорів із замовниками і відповідає технічним умовам і стандартам або іншим нормативно-правовим актам і призначена для продажу. Грошові кошти – це готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Нормовані оборотні активи – це ті, за якими обчислюється норматив. Ненормовані оборотні активи – це такі, за якими норматив не обчислюється.

За висловом Римарчук А. М., власні кошти – це кошти підприємств, якими вони покривають мінімальні розміри оборотних активів (запасів і витрат), що будуть необхідні для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Позикові кошти – це кошти, що отримуються підприємствами у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття затрат виробництва [31].

Залучені кошти – це кошти що не належать підприємству, однак у силу діючої системи розрахунків знаходяться в його обігу.

Класифікація оборотних активів має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних активів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

До основних завдань управління оборотними активами належать:

1. Забезпечення безперебійності виробничого процесу. Для реалізації цього завдання необхідно сформулювати окремі види активів відповідно до обсягів господарської діяльності підприємства і тривалості його операційного та фінансового циклів.

2. Прискорення оборотності загальної суми оборотних активів. Це завдання управління оборотними активами реалізовується шляхом збільшення частки активів з високою оборотністю і зменшення частки активів, що обертаються повільно. При цьому, до активів з високою оборотністю можна віднести: запаси сировини і матеріалів, за якими не створюються страхові резерви; запаси готової продукції, що користується значним попитом; грошові кошти, які постійно перебувають у платіжному обороті.

Активи з низькою оборотністю відповідно включають: сезонні запаси сировини і матеріалів; запаси готової продукції зі зниженням попитом; довгострокову та короткострокову дебіторську заборгованість; усі форми поточних фінансових інвестицій строком більше шести місяців; неліквідні фінансові інст-

рументи.

3. Забезпечення ліквідності оборотних активів, достатньої для підтримки платоспроможності підприємства за поточними фінансовими зобов'язаннями. Це управлінське завдання реалізується за допомогою постійного контролю за розміром оборотних активів у грошовій, абсолютно ліквідній формі, а також шляхом забезпечення відповідної частини високоліквідних активів у вигляді поточних фінансових інвестицій та інших активів, які за необхідності можуть швидко трансформуватися у грошові кошти.

4. Забезпечення підвищення рентабельності оборотних активів. Реалізувати це управлінське завдання можна шляхом своєчасного використання тимчасово вільних залишків грошових активів для формування ефективного портфеля поточних фінансових інвестицій, що можуть принести підприємству прямий дохід у формі процентів або дивідендів, розміщення коштів на депозит, відкриття контокорентних рахунків у банку. З метою максимізації прибутковості оборотних активів необхідно оптимально поєднувати активи, що дають прямий дохід, і ті активи, які такого доходу не приносять.

5. Мінімізація ризиків і втрат, пов'язаних з формуванням і використанням оборотних активів. Всі види оборотних активів тією чи іншою мірою пов'язані з ризиком втрати. Так, грошовим активам в основному властивий ризик інфляційних втрат; поточним фінансовим інвестиціям – ризик втрати частини доходу у зв'язку з несприятливою кон'юктурою фінансового ринку, а також ризик інфляційних втрат; дебіторській заборгованості – ризик неповернення або не своєчасного повернення, а також ризик інфляційних втрат; запасам товарно-матеріальних цінностей – ризик втрати від форс-мажору і природного убутку та ін. Тому використання оборотних активів має бути направлено на мінімізацію ризику їх втрат на підприємстві, особливо в умовах дії інфляційних факторів.

Система організації оборотних активів побудована на певних принципах:

По-перше, надання підприємству самостійності щодо розпорядження, управління оборотними активами. Це означає оперативну самостійність у використанні оборотних активів.

По-друге, визначення планової потреби та розміщення оборотних активів за окремими елементами й підрозділами. Мається на увазі розрахунок оптимальної потреби в оборотних активах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за ритмічної роботи (розробка норм тривалої дії та щорічних нормативів).

По-третє, коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків.

По-четверте, раціональна система фінансування оборотних активів. Це означає формування оборотних активів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства.

По-п'яте, контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних активів. Мається на увазі проведення аналізу ефективності кругообороту активів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання.

На кожному конкретному підприємстві склад і структура оборотних активів є різними і залежить від типу виробництва, складу витрат на виробництво продукції, що виготовляється матеріально-технічного постачання тощо.

Стан, склад і структура виробничих запасів, незавершеного виробництва і готової продукції є важливим індикатором комерційної діяльності підприємства.

В цілому, розуміння специфіки структури оборотних активів на підприємстві дозволяє не лише краще управляти ними, але і концентрувати увагу саме на тих ділянках, де повинно бути забезпечено найефективніше їх використання. Це відноситься не лише до нормованих статей оборотних активів, але і до тієї їх частини, яка обслуговує сферу обігу.

1.2. Сучасні особливості оцінки ефективності використання оборотних активів підприємства

Ефективність використання оборотних активів має важливе значення, так, як здійснює значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством.

Це пояснюється тим, як зазначає Ю. М. Тютюнник, що тривалість обороту основних і оборотних активів суттєво відрізняється через принципові відмінності за характером участі у виробничому процесі основних та оборотних фондів. Якщо перші неодноразово беруть участь в процесі виробництва, то оборотні фонди – один раз, повністю споживають в кожному його циклі. Обороти основних фондів вимірюється роками, в той час як оборотні фонди і фонди обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують оборот оборотних фондів і фондів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва [38].

В системі заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємства і зміцнення його фінансового стану, важливе місце займають питання раціонального використання оборотних активів.

Ефективність використання оборотних активів вимірюється швидкістю їх обороту. Чим швидше оборотні активи проходять усі стадії кругообігу (постачання, виробництво, реалізація), тим більшим може бути обсяг виробництва за рахунок ефективнішого використання оборотних засобів.

Основними факторами, які впливають на швидкість обороту оборотних активів підприємства, є: масштаб діяльності (малий, середній або великий бізнес); характер діяльності, тобто галузева приналежність (торгівля, промисловість, сільське господарство, будівництво і т. д.); тривалість виробничого циклу (кількість і тривалість технологічних операцій по виробництву продукції, наданню послуг); кількість і різноманітність ресурсів, що використовуються; географія споживачів продукції і постачальників ресурсів; система розрахунків за товари, роботи, послуги; платоспроможність клієнтів; облікова політика підпри

ємства; кваліфікація фінансових менеджерів; інфляція.

Прискорення обертання оборотних коштів має велике значення для забезпечення стабільності фінансового стану підприємства, що пояснюється трьома основними причинами. по-перше, від швидкості обертання коштів залежить розмір річного обороту. Підприємство, що має невеликий обсяг оборотних коштів, але ефективніше їх використовує, здатне забезпечити такий самий оборот, як і підприємство з більшим обсягом коштів, але з меншою швидкістю обертання; по-друге, з оборотністю пов'язано відносну величину витрат, зменшення яких знижує собівартість одиниці продукції; по-третє, прискорення обороту на тій чи іншій стадії кругообігу коштів (наприклад, скорочення часу перебування матеріалів на складі) змушує прискорити оборот на інших стадіях [43].

Ефективність використання оборотних активів не можна виміряти за допомогою одного показника, для цього необхідна система показників. Вихідною інформацією для аналізу оборотності оборотних активів є показники, що визначаються за даними фінансової звітності (чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середньорічна вартість оборотних активів). Показники стану й ефективності використання оборотних активів, порядок їхнього визначення та їх економічний зміст наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Показники стану й ефективності використання оборотних активів

Показник	Економічна сутність
Коефіцієнт обертання	Характеризує розмір одержаного чистого доходу в розрахунку на 1 грн. оборотних активів. Іншими словами, коефіцієнт обертання – це фондівдача оборотних активів
Коефіцієнт завантаження	Показує суму оборотних коштів, що була авансована в розрахунку на 1 грн. чистого доходу
Коефіцієнт завантаження коштів в обороті	Величина обернена до коефіцієнта обертання
Тривалість одного обороту	Характеризує середню кількість днів, необхідних для здійснення одного обороту оборотних активів
Прибутковість	Характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн. оборотних активів
Рентабельність	Визначає ступінь використання оборотних активів

Поділяємо погляд Ю. А. Потійко, що коефіцієнт обертання – це кількість

оборотів, що здійснюють оборотні активи за період, який аналізується; визначається як відношення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до середньорічної вартості оборотних активів [30].

Коефіцієнт завантаження – визначається як відношення середньорічної вартості оборотних активів до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Прибутковість – показник, що характеризує рівень окупності сукупних витрат виробництва або його складових, у тому числі оборотних активів. Визначається діленням обсягу балансового прибутку на 1000 грн. середньорічної вартості оборотних активів.

Швидкість обороту оборотних коштів залежить від тривалості їх надходження в сфері виробництва та сфері обігу. Оскільки тривалість виробничого циклу в різних галузях економіки суттєво відрізняється, то оборотність коштів зазвичай має широкий діапазон коливань.

Крім зазначених показників, також застосовується показник віддачі оборотних активів, який визначається відношенням прибутку від реалізації продукції до залишків оборотних активів.

Наведені показники оборотності оборотних активів є взаємопов'язаними, тобто якщо за результатами розрахунку одного з них формулюється висновок про прискорення (або уповільнення) обертання оборотних коштів, то такий же висновок буде й за іншими показниками. Збільшення коефіцієнта обертання (і, відповідно, зменшення коефіцієнта завантаження та скорочення тривалості одного обороту) свідчить про прискорення оборотності оборотних активів. Протилежні до наведених змін вказують на уповільнення оборотності оборотних коштів. При аналізі показники оборотності оборотних активів вивчаються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів [39].

Метою аналізу оборотності оборотних активів є також визначення суми коштів, що їх було вивільнено з обороту за рахунок прискорення оборотності або додатково залучено в оборот внаслідок уповільнення оборотності оборотних активів.

Прискорення оборотності оборотних активів зменшує потребу в них, дозволяє підприємству вивільняти частину оборотних коштів або для потреб економіки в цілому (абсолютне вивільнення), або для додаткового виробництва продукції (відносне вивільнення).

В результаті прискорення обертання оборотних активів з обігу вивільняються матеріальні ресурси і джерела їх формування, при уповільненні обертання оборотних активів до обігу залучаються додаткові активи.

Вивільнення оборотних активів може бути абсолютним і відносним. Абсолютне має місце у випадку, коли фактичні залишки оборотних активів менші від нормативу або залишків попереднього періоду при збереженні чи перевищенні обсягу реалізації за визначений період. Відносне вивільнення має місце у випадках, коли прискорення їх обертання відбувається одночасно із зростанням виробничої програми підприємства, причому темп зростання залишків виробництва випереджає зростання залишків оборотних активів [46].

Прискорення обертання оборотних активів і вивільнення в результаті цього їх певної суми дозволяє підприємству спрямувати їх за своїм бажанням і обійтися без залучення додаткових фінансових ресурсів. Величина відносного вивільнення з обороту (-) або додаткового залучення в оборот (+) оборотних активів визначається як добуток одноденного обороту у звітному періоді на різницю тривалості одного обороту у звітному і базовому періодах.

Поділяємо погляд Ю.М. Тютюнника, що на зміну оборотності оборотних активів впливають два фактори: 1) середньорічна вартість оборотних активів 2) чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [38].

Прискорення оборотності оборотних активів сприяє вирішенню фінансових проблем найбільш зручним способом за рахунок використання існуючих внутрішніх резервів підприємства.

Поліпшення використання оборотних активів підприємства і підвищення ефективності виробництва можна досягти через:

- скорочення виробничих запасів товарно-матеріальних цінностей у зв'язку з переходом на оптову торгівлю та прямі економічні зв'язки з постача-

льником;

- прискорення обертання оборотних коштів за рахунок реалізації непотрібних, залежаних товарно-матеріальних цінностей.

Загалом слід зазначити, що пошук шляхів покращення оборотних активів передбачає, перш за все, впровадження сучасних технологій та інших досягнень науково-технічного прогресу, що забезпечують економію ресурсів, здешевлення виробництва і зростання якості продукції. Важливу роль в цьому відіграє удосконалення відносин з іншими господарюючими суб'єктами, контрагентами даного підприємства. Мова йде про удосконалення умов матеріально-технічного обслуговування. Крім того, покращення свого становища на ринку передбачає стабільність у відносинах з покупцями, вибір форм розрахунків, що гарантують платежі і забезпечують прискорення завершення реалізованої продукції і надходження коштів на рахунки підприємства. Це не тільки сприяє поліпшення фінансового стану підприємств, а й забезпечує закріплення господарських зв'язків, покращення фінансової і платіжної дисципліни

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Аналіз процесів формування та нормування оборотних активів на підприємстві

Товариство з обмеженою відповідальністю ХХХ Полтавського району (далі ХХХ), на матеріалах якого виконувалось дослідження є сільськогосподарським підприємством, яке має права юридичної особи, володіє відокремленим майном, від свого імені набуває майнові та особисті немайнові права, вступає в зобов'язання, орендує майно та землю, здійснює будь яку виробничу, комерційну, посередницьку та іншу господарську діяльність, що не суперечить чинному законодавству і Статуту, з метою одержання прибутку.

З метою проведення аналізу фінансового стану ХХХ слід розглянути сукупність показників, що характеризують: майновий стан, фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність, фінансові результати і рентабельність, ділову активність підприємства тощо, використовуючи інформацію з балансу (Звіту про фінансовий стан) (додатки: А, Б, В) та звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (додатки: Г, Д, Е).

Види і послідовність формування фінансових результатів підприємства з врахуванням сформованих окремо доходів та витрат проаналізовано в табл. 2.1 (додаток Ж).

Дані табл. 2.1 свідчать про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж на третину з 16007 тис. грн до 22074 тис. грн. За наступні два роки, в зв'язку з військовим станом та негативним тенденціями розвитку фінансово-економічної системи держави в цілому, ситуація змінилась – з'явилися негативні тенденції, що відображає факт зниження рівня чистого прибутку на 4954 тис. грн – до рів-

ня 17120 тис. грн. Наочним відображенням динаміки зміни згаданих показників, а також факторів, які мали вплив на такі зміни слугує рис. 2.1 (додаток З).

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою фінансових коефіцієнтів. Вони розраховуються як співвідношення абсолютних показників активу й пасиву балансу (табл. 2.2, додаток И).

Як свідчать здійснені розрахунки рівень фінансової стійкості ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загалом знижувався, однак залишається вищим встановленого нормативу. Так, коефіцієнт автономії, що характеризує можливості підприємства фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, зменшився за останні три роки сукупно на 0,011 пункти і на кінець 2022 року становить 0,733. В той же час в протилежному напрямі за останні три роки змінювалось значення коефіцієнта концентрації залученого капіталу, і його значення на кінець 2022 р. – 0,267 свідчить наявності суттєвої залежності діяльності підприємства від зовнішніх джерел фінансування (рис. 2.2, додаток К).

Зміни абсолютних значень і тенденції зміни відносних показників, що використовуються для такої оцінки знаходять своє узагальнення при визначенні типу фінансової стійкості господарюючого суб'єкта (табл. 2.3, додаток Л).

Розрахункові дані табл. 2.3 вказують на незмінність типу фінансової стійкості ХХХ, який в 2020 – 2022 рр. залишався кризовим. Така ситуація, обумовлюється стабільною недостатністю власних оборотних коштів разом з короткостроковими та довгостроковими позиками для покриття потреби підприємства у формуванні необхідного розміру запасів.

Ліквідність ХХХ, як і інших подібних господарюючих суб'єктів – це його здатність швидко продати активи й одержати гроші для оплати своїх зобов'язань. З категорією ліквідності тісно пов'язане поняття платоспроможності, яке характеризує здатність підприємства своєчасно й повністю виконати свої платіжні зобов'язання, що випливають із кредитних та інших операцій, грошового характеру і мають певні терміни оплати. Оперативний аналіз платоспроможності ХХХ дає можливість виявити ознаки неплатоспроможності в діяльності підприємства для їх подальшого усунення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Оцінка та виявлення ознак неплатоспроможності XXX, 2020 – 2022 рр.,**тис. грн**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2021 р від 2020 р.	Відхилення (+,-) 2022 р від 2021 р.
Довгострокові фінансові інвестиції	3692	3962	3962	0	0
Поточні фінансові інвестиції	0	0	0	0	0
Грошові кошти та їх еквіваленти	679	355	2739	-324	2384
Поточні зобов'язання	117478	135221	143152	17743	7931
Показник поточної неплатоспроможності	-113107	-130904	-136451	-17797	-5547
Коефіцієнт покриття (Загальний коефіцієнт ліквідності)	2,046	2,071	2,135	0,026	0,063
Коефіцієнт забезпечення власними засобами	0,511	0,517	0,531	0,006	0,014
Чистий прибуток ("-" збиток)	16007	22074	17120	6067	-4954

За досліджуваний період в XXX слід відмітити стабільні тенденції. Як свідчать розрахунки табл. 2.4 на підприємстві за досліджуваний період 2020 - 2022 рр. мала місце поточна неплатоспроможність.

Капітал підприємства в цілому є сумою коштів, основних фондів, нематеріальних активів. Визначення джерел формування капіталу підприємства є важливою складовою аналізу фінансового становища суб'єктів підприємницької діяльності – взагалі, так і XXX дає зокрема (табл. 2.5, додаток М).

Дані табл. 2.5 підтверджують факт збільшення загальної величини капіталу XXX за період 2020 – 2021 рр. на 41768 тис. грн, або на 8,0 %. На даний приріст майже рівномірний вплив в абсолютному розмірі мали приріст, як власного капіталу, так і зобов'язань підприємства, що зросли відповідно на 21851 тис. грн та 19917 тис. грн. За період наступних 2021 – 2022 рр. капітал XXX продовжив зростати – приріст становив 16313 тис. грн, або на 2,9 %. На таке зростання пасивів підприємства, домінуючий (в абсолютному та відносному вимірах) вплив мало збільшення обсягів власного капіталу (на 14772 тис. грн, або 3,6 %), в той же час зобов'язання підприємства зросли на 1541 тис. грн, що у відносному виразі склало 1,0 %. Такі тенденції за останні три роки обумо-

вили незначні зміни в структурі пасивів підприємства, які спочатку були в сторону зменшення частки власного капіталу, а в останні два роки – навпаки в сторону збільшення його впливу на загальний обсяг пасивів ХХХ, що наочно доводить рис. 2.3 (додаток Н).

В цілому здійснена оцінка окремих складових фінансово-економічної характеристики діяльності підприємства дає підстави акцентувати увагу на не стабільній зміні обсягів капіталу ХХХ за останні три роки. В той же час слід відмітити покращення фінансових результатів діяльності підприємства за останній рік та стабільності рівня його фінансової стійкості.

Активи являють собою фінансово-економічні ресурси підприємств в різних видах для використання під час здійснення ними господарської діяльності, формуючись для досягнення конкретних цілей та втілення стратегії економічного розвитку та характеризуючи, при цьому, основу його економічного потенціалу. Загальновизнано, що активи підприємства повинні відповідати функціональному напрямку та обсягам його діяльності.

Згідно з П(С)БО 2 „Баланс” необоротними активами є всі активи, які не є оборотними. Таке визначення є складним для сприйняття, оскільки не можливо ідентифікувати конкретних ознак, які притаманні

Невід’ємним елементом загальної оцінки активів ХХХ загалом, і визначення частки їх необоротної складової, зокрема, є аналіз його майнового стану за інформацією бухгалтерського балансу з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу з обчисленням показників структури та динаміки (табл. 2.6, додаток П).

Аналітичні дані табл. 2.6 вказують на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 рр. загальна вартість майна підприємства зросла на 41768 тис. грн, або на 8,0 %. На таку тенденцію домінуючий вплив мало збільшення обсягів оборотних активів – на 16,5 %, або 39762 тис. грн, тоді як необоротні активи за аналогічний період зросли лише на 2006 тис. грн (0,7 %). За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі збільшувався, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а

розмір такого зростання становив 16313 тис. грн, або 2,9 %. При цьому, виключний вплив на загальну зміну в абсолютному розмірі знову мали оборотні активи. Графічним доповненням зроблених висновків є рис. 2.4.

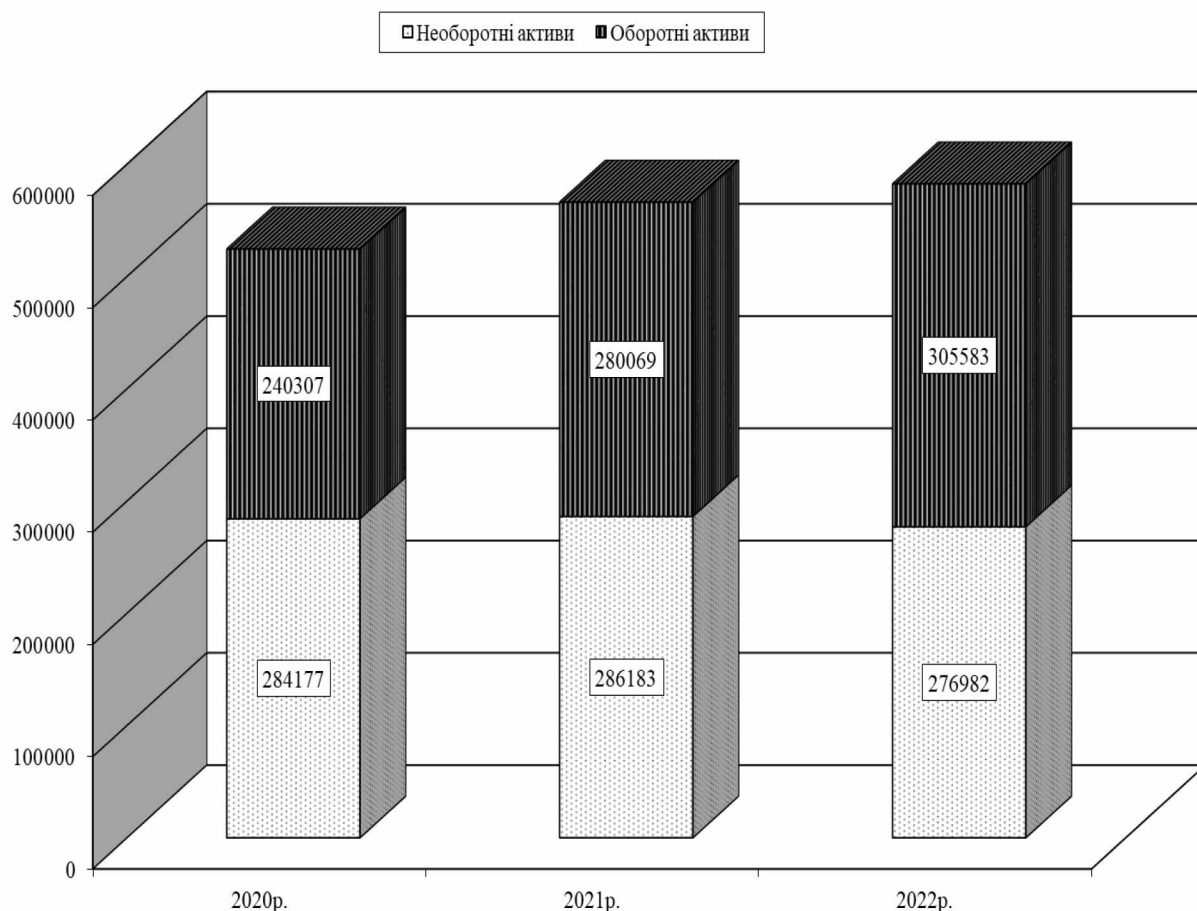

Рис. 2.4. Склад та динаміка окремих видів активів XXX,
2020 – 2022 рр., тис. грн

Розрахунки, здійснені в табл. 2.6 та графічно відображені на рис. 2.4, свідчать про загальний обсяг оборотних активів XXX та динаміку його зміни за останні три роки.

Для нормального функціонування кожне підприємство повинне мати оборотні активи у достатній кількості. Джерела формування оборотних активів значною мірою визначають ефективність їх використання.

Провідну роль у складі джерел формування відіграють власні оборотні активи. Вони повинні забезпечувати майнову і оперативну самостійність підприємства, яка є необхідною для рентабельної підприємницької діяльності.

Першочергово при створенні підприємства оборотні активи формуються за рахунок його зареєстрованого (статутного) капіталу. Вони спрямовуються на придбання виробничих запасів, які надходять у виробництво для виготовлення товарної продукції. Готова продукція надходить на склад і відвантажується споживачу. До моменту її оплати виробник відчуває потребу в грошових коштах.

В сучасних умовах в джерелах формування оборотних активів все більше важливого значення набувають позикові кошти. Позикові кошти, основну форму яких представляють короткострокові кредити банку, покривають тимчасову додаткову потребу підприємства в засобах. Залучення позикових коштів обумовлено характером виробництва, складними розрахунково-платіжними відносинами, які виникли при переході до ринкової економіки, необхідністю поповнення недостатчі власних оборотних активів та іншими об'єктивними причинами.

Для виробництва продукції ХХХ необхідні оборотні виробничі фонди, які включають виробничі запаси (сировина, матеріали, паливо, тара тощо), поточні біологічні активи і незавершене виробництво. Спожиті у процесі виробництва оборотні фонди вступають у сферу обігу вже у товарній формі (у вигляді готової продукції на складі та при відвантаженні), яка потім по мірі реалізації готової продукції переходить у грошову (грошові кошти при розрахунках, грошові кошти в касі підприємства та на його рахунках у банку).

Поєднання оборотних фондів і фондів обігу в одному понятті „оборотні активи підприємства” ґрунтується на економічній сутності оборотних коштів, покликаних забезпечити неперервність усього відтворювального процесу, у ході якого фонди обов'язково проходять як стадію виробництва, так і стадію обігу.

При оцінці майнового стану підприємства прийоми горизонтального і вертикального аналізу скороченого аналітичного балансу тісно поєднуються з розрахунком показників структури, абсолютної та відносної зміни активів і пасивів, а також зміни питомої ваги. Встановлений вище загальний обсяг оборотних активів потребує їх детального вивчення за умов господарської діяльності ХХХ

(табл. 2.7, додаток Р).

Так, характеризуючи оборотні активи ХХХ поділялися за формою слід вказати на переважання оборотних у матеріальній формі і порівняно незначній долі оборотних активів у грошовій та розрахунковій формах. Причому за досліджуваний період обидві групи оборотних активів стабільно зростали і на кінець 2022 р. між ними встановилось співвідношення 75,9 на 24,1 відсотки. Стосовно джерел формування оборотних активів ХХХ, слід вказати на стабільні тенденції приросту, як власних, так і позичкових, за досліджуваний період. При цьому, слід вказати на випереджаючий (в абсолютному і відносному виразах) темп приросту саме власних джерел формування оборотних активів, які станом на кінець 2022 р. 53,1 % загального обсягу джерел формування оборотних активів (рис. 2.5).

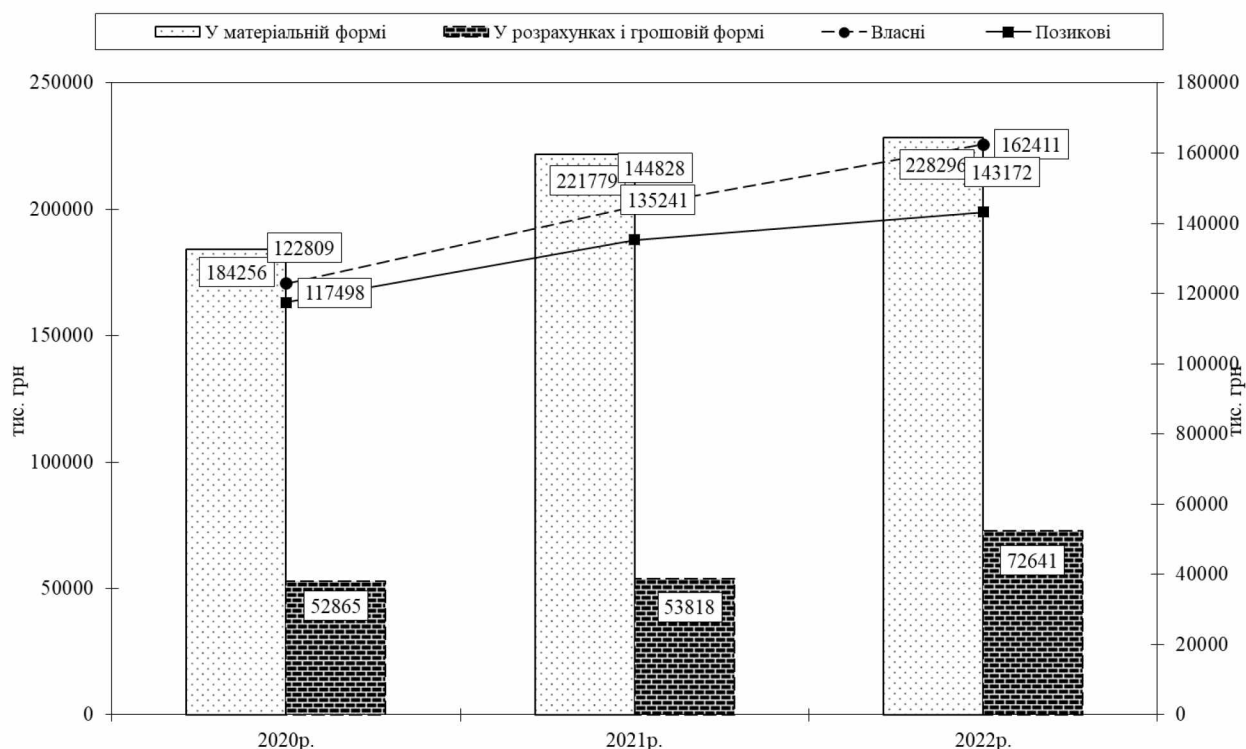

Рис. 2.5. Склад та динаміка зміни обсягів оборотних активів ХХХ за формою та джерелами формування, 2020 – 2022 рр.

Крім форми, оборотні активи також прийнято ділити за сферою розміщення. Так у відповідності до даного критерію у ХХХ за період 2020 – 2022 рр. частка оборотних активів, що розміщені у сфері обігу залишається переважаю-

чою, причому її питома вага зросла з 69,6 % до 73,9 %. При цьому на долю оборотних активів у виробництва, які загалом за останні три роки в абсолютному розмірі спочатку зростали, а потім зменшувались, на кінець 2022 р. припадало 26,1 % загального обсягу оборотних активів.

Оцінюючи активи за рівнем ліквідності слід вказати на тенденцію суттєвого зростання за період 2020 – 2022 рр. обсягу всіх груп активів, що наочно підтверджує рис. 2.6.

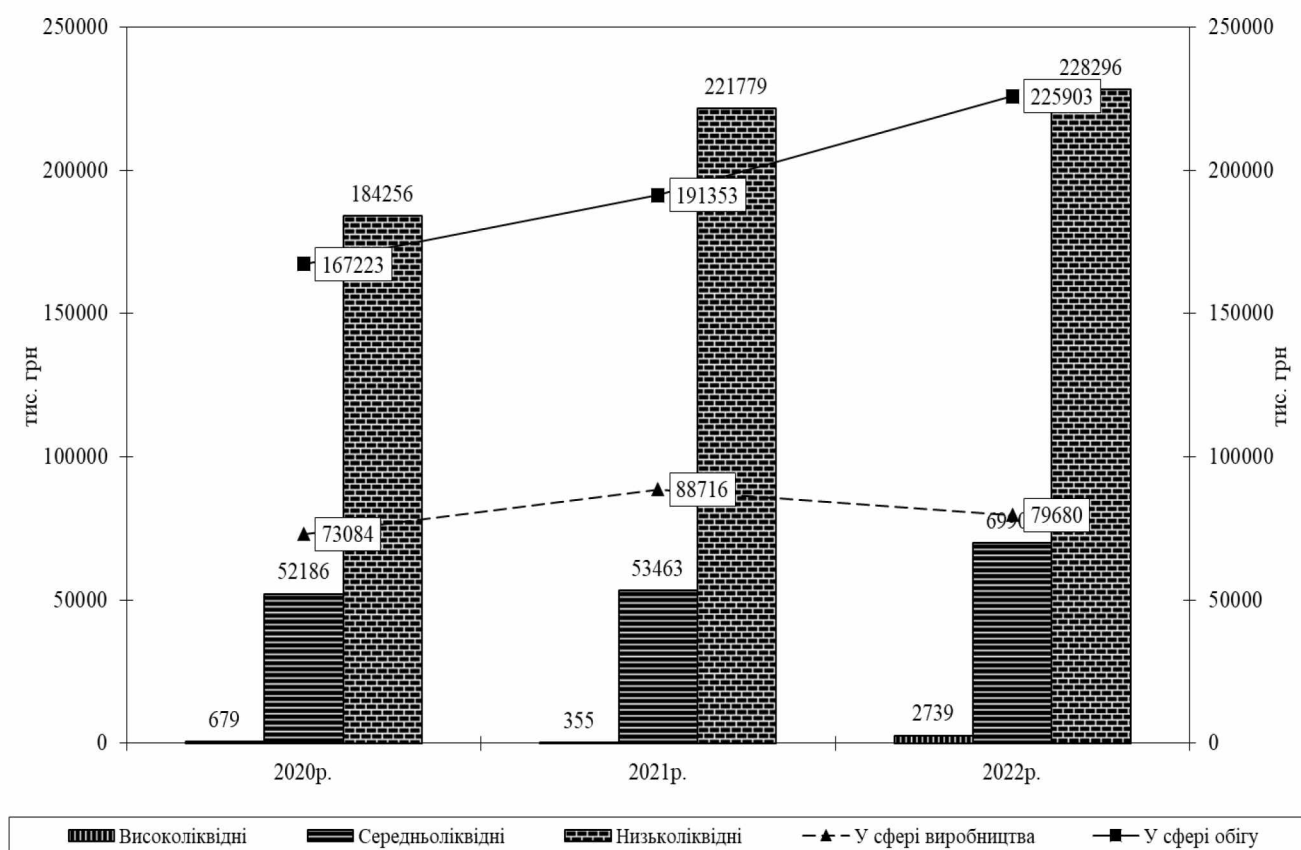

Рис. 2.6. Склад та динаміка зміни обсягів оборотних активів ХХХ за сферою розміщення та рівнем ліквідності, 2020 – 2022 рр. тис. грн

Обсяги сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотні активи потребують дослідження в розрізі окремих складових за період останніх трьох років. Така оцінка здійснюється на основі даних фінансової звітності, зокрема Балансу (табл. 2.8).

Виходячи з даних табл. 2.8 можна зробити висновок, що загальна величина оборотних активів ХХХ за досліджуваний період 2020 – 2022 рр. зросла на

27,16 % (65276 тис. грн). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, зростанням обсягів готової продукції, величина якої за три досліджуваних роки зросла на 37444 тис. грн, або на 33,68 %.

Таблиця 2.8

**Склад, структура та динаміка оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022 рр.,
(станом на кінець року)**

Види оборотних активів	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	сума, тис. грн	пито- ма ва- га, %	абсо- лютне, грн	відно- сне, %
виробничі запаси	23922	9,95	29202	10,43	28400	9,29	4478	18,72
поточні біологічні активи	36518	15,20	38896	13,89	33623	11,00	-2895	-7,93
незавершене виробництво	12644	5,26	20618	7,36	17657	5,78	5013	39,65
готова продукція	111172	46,26	133063	47,51	148616	48,63	37444	33,68
дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	28054	11,67	24228	8,65	22357	7,32	-5697	-20,31
дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	2101	0,87	3251	1,16	4416	1,45	2315	110,19
дебіторська заборгованість за виданими авансами	4744	1,97	9003	3,21	15001	4,91	10257	216,21
інша поточна дебіторська заборгованість	12478	5,19	16345	5,84	21322	6,98	8844	70,88
грошові кошти та їх еквіваленти:	679	0,28	355	0,13	2739	0,90	2060	303,39
інші оборотні активи	4809	2,00	636	0,23	6806	2,23	1997	41,53
витрати майбутніх періодів	3186	1,33	4472	1,60	4646	1,52	1460	45,83
Разом	240307	100,00	280069	100,00	305583	100,00	65276	27,16

Одночасно суттєвим, в абсолютному розмірі, є зростання обсягів дебіторської заборгованості за виданими авансами, іншої поточної дебіторської заборгованості, незавершеного виробництва та виробничих запасів. В той же час приріст інших видів оборотних активів, наявних у ХХХ, за останні три роки був незначним, а величина дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги,

взагалі, зменшилась на 20,31 % (5697 тис. грн), що наочно підтверджує рис. 2.7.

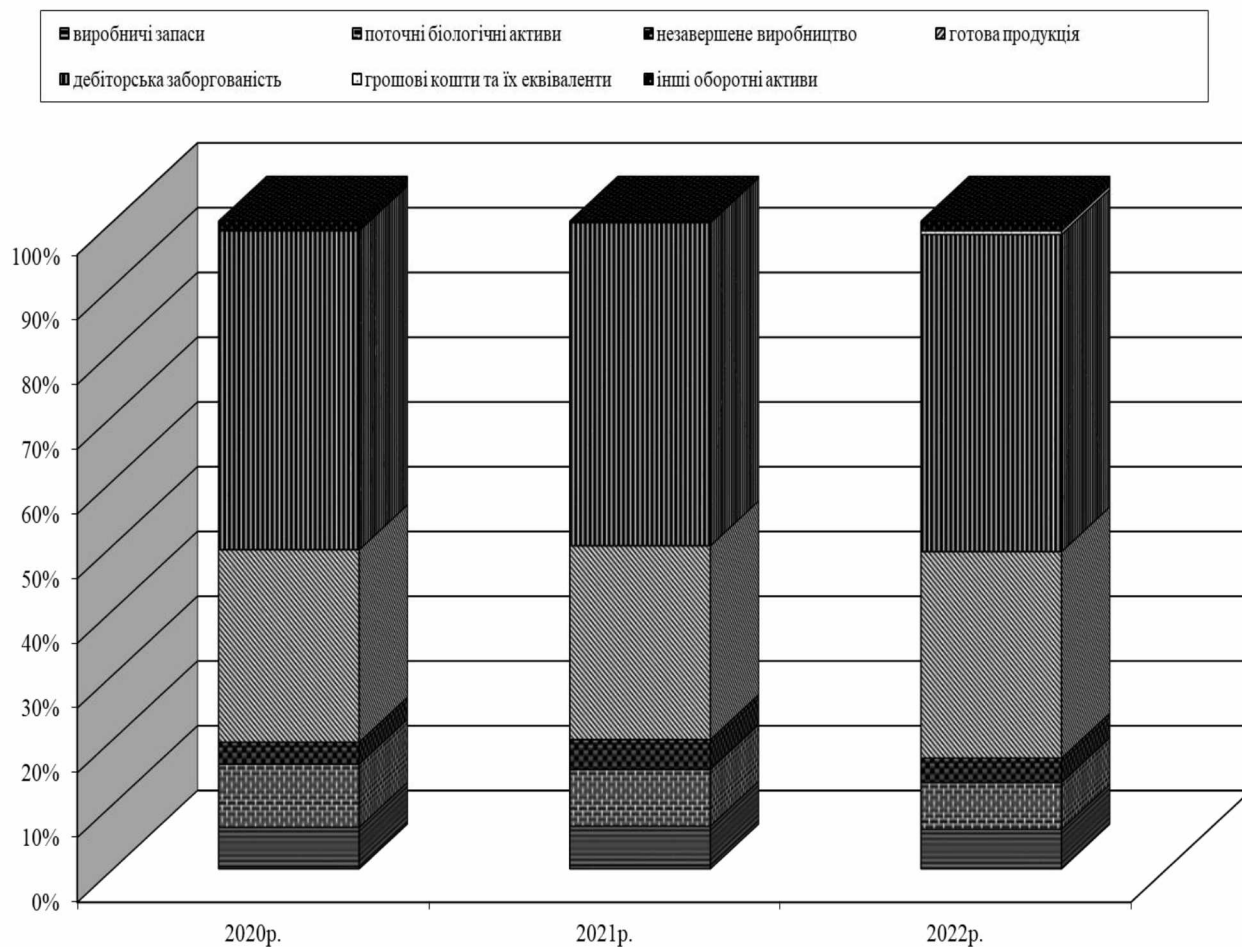

Рис. 2.7. Склад та структура основних видів оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Наведений рис. 2.7 свідчить про незначний структурний перерозподіл в складі оборотних активів підприємства.

Забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції обумовлює необхідність нормування оборотних активів, як в ХХХ, так і в інших аграрних підприємствах.

Підсумовуючи здійснене дослідження слід наголосити на тому фактові, що саме своєчасне дослідження існуючих тенденцій дозволяє оперативно реагувати на зміни в складі і структурі активів підприємства та джерел його формування шляхом обґрунтування комплексу заходів щодо поліпшення, як майнового потенціалу, так і в цілому фінансового стану підприємства.

2.2. Оцінка досягнутого рівня ефективності використання оборотних активів суб'єктами господарювання

За твердженням науковців, що займаються системними дослідженнями у сфері фінансового управління активами підприємства, із загальної економії, яку може одержати підприємство при ефективному управлінні майном: 50 % може дати ефективне управління товарно-матеріальними запасами, 40 % забезпечить управління запасами готової продукції і дебіторською заборгованістю, 10 % становитиме управління власне технологічним циклом.

Зважаючи на даний факт, в процесі аналізу досить важливим є вивчення структури основних та оборотних активів, розміщення їх в сфері виробництва й обертання, ефективність використання.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів на підприємствах використовуються різноманітні показники, найважливішим з яких є показники оборотності, що характеризують швидкість їх обороту на різних стадіях діяльності підприємства.

Прискорення обертання оборотних активів сприяє вивільненню з обороту частини активів, яка розраховується множенням фактичного одноденного обсягу реалізації продукції на дні прискорення обертання оборотних активів. Розрізняють як абсолютне так і відносне вивільнення активів.

Абсолютне вивільнення оборотних активів – це пряме скорочення потреби в оборотних коштах проти скорочення потреби в оборотних коштах проти попереднього періоду за одночасного збільшення обсягу виробництва.

Відносне вивільнення оборотних активів виникає тоді, коли внаслідок поліпшення їх використання підприємство з тією самою сумою оборотних активів або з незначним їх зростанням у плановому році збільшує обсяг виробництва.

Детальніший аналіз рівня ефективності використання оборотних активів на підприємстві можливий шляхом розрахунку групи показників, що визначають рівень його (підприємства) ділової активності (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

**Оцінка ефективності використання оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022
рр. (станом на кінець року)**

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-)			
				2021 р. від 2020 р.		2022 р. від 2021 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %	абсо- лютне	віднос- не, %
Коефіцієнт обертання активів	0,712	0,614	0,647	-0,099	X	0,033	X
Тривалість одного обороту активів, днів	505	586	557	81	16,0	-30	-5,1
Коефіцієнт обертання оборотних активів	1,598	1,287	1,269	-0,311	X	-0,018	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	225	280	284	55	24,2	4	1,4
Коефіцієнт обертання запасів	2,042	1,649	1,651	-0,393	X	0,002	X
Тривалість одного обороту запасів, днів	176	218	218	42	23,8	0	-0,1
Коефіцієнт обертання коштів у розрахунках	8,635	6,615	6,243	-2,020	X	-0,372	X
Тривалість одного обороту коштів у розрахунках, днів	42	54	58	13	30,5	3	6,0
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	8,647	6,655	6,386	-1,992	X	-0,269	X
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості, днів	42	54	56	12	29,9	2	4,2
Тривалість операційного циклу, днів	218	273	276	55	25,1	3	1,1

Здійснені в табл. 2.9 розрахунки свідчать про загалом негативну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за 2020 – 2022 рр. Негативною ознакою є зниження рівня коефіцієнтів обертання майже всіх видів оборотних активів та відповідне зростання періоду обертання оборотних активів загалом, запасів та коштів у розрахунках та дебіторської заборгованості, зокрема, за останні три роки на 59, 42, 16 та 14 днів відповідно. Ці зміни пояснюються, вже згаданим, різними темпами зміни обсягів середньорічної вартості активів та чистого

доходу (виручки) від реалізації продукції (рис. 2.8).

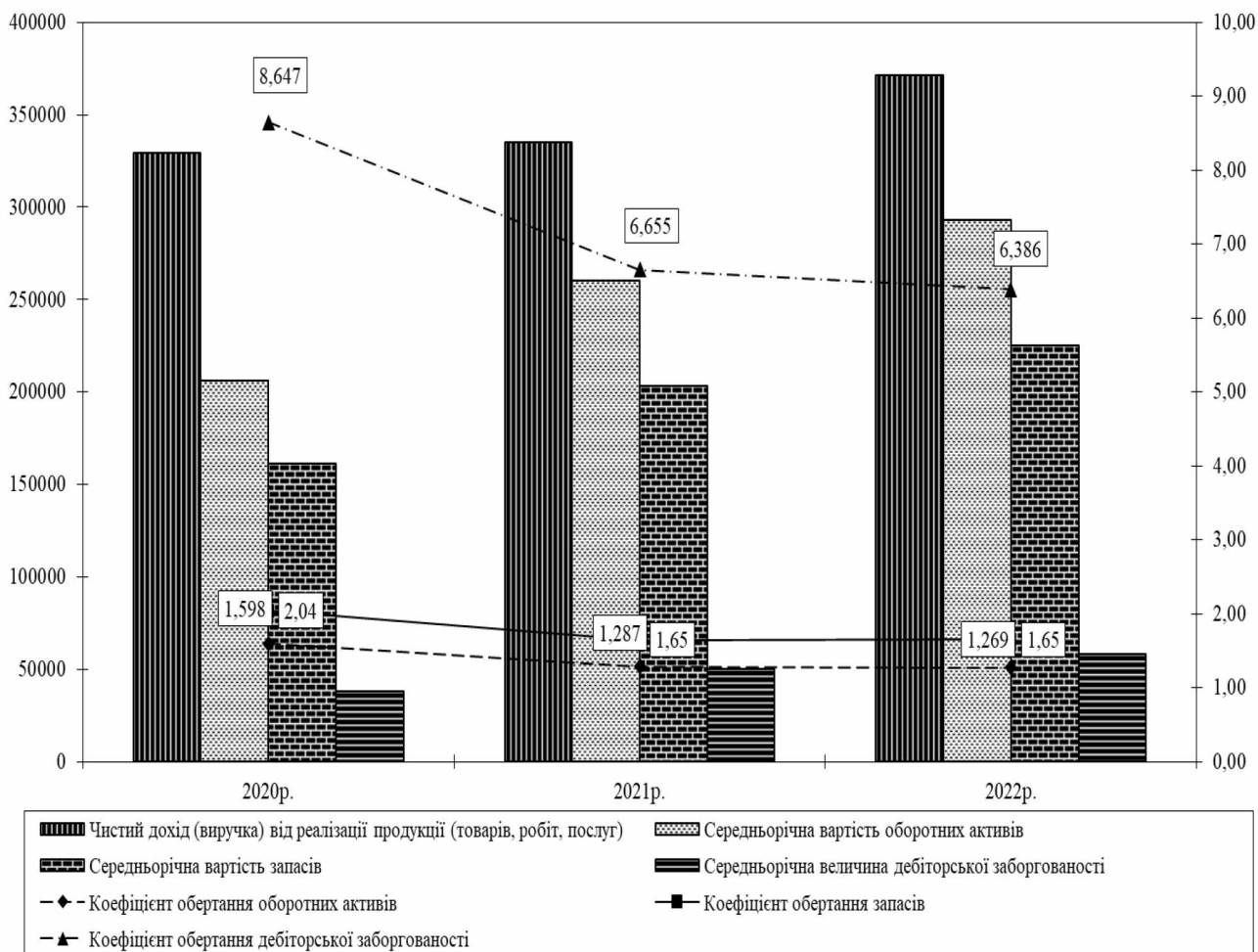

Рис. 2.8. Динаміка показників оборотності оборотних активів ХХХ за 2020 – 2022 рр.

При аналізі показники оборотності оборотних активів вивчаються за кілька періодів як у цілому, так і в розрізі окремих їх видів. За даними табл. 2.10 проведемо загальний аналіз оборотності оборотних активів.

Отримані в табл. 2.10 дані підтверджують факт практично різних темпів зміни чистого доходу від реалізації власної продукції (товарів, робіт, послуг) і середньорічної вартості оборотних активів ХХХ. Так, використаний в даній таблиці ланцюговий спосіб аналізу зміни обсягів досліджуваних показників за останні роки свідчить, що за період 2020 – 2021 рр. чистий дохід збільшився на 5689 тис. грн, або на 1,7 %, при одночасному прирості вартості оборотних активів на 54265 тис. грн (26,4 %). За наступний рік чистий дохід підприємства

продовжував зростати, а обсяг такого приросту склав аж 36658 тис. грн, або 10,9 %, в той час коли обсяг оборотних активів зріс на 32638 тис. грн, що у відносному виразі склало на 12,5 %.

Таблиця 2.10

Показники оцінки оборотності оборотних активів ХХХ, 2020 – 2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022р.	Відхилення (+,-) 2021 р. від 2020 р		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2021 р.	
				абсолютне	відносне, %	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	329152	334841	371499	5689	1,7	36658	10,9
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	205924	260188	292826	54265	26,4	32638	12,5
Коефіцієнт обертання оборотних активів	1,598	1,287	1,269	-0,311	X	-0,018	X
Коефіцієнт завантаження оборотних активів	0,626	0,777	0,788	0,151	X	0,011	X
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	225	280	284	55	24,2	4	1,4

Такі зміни обумовили взаємопов'язані тенденції зміни коефіцієнтів обертання та завантаження оборотних активів ХХХ. Так, за 2020– 2021 рр. коефіцієнт обертання оборотних активів зменшився на 0,311, а за наступні два роки – ще на 0,018. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження за досліджуваний період була протилежною, що наочно доводить рис. 2.9 (додаток С).

Дослідження здійсненні вище дають підстави стверджувати про наявність нерівномірного впливу на зміну рівня оборотності оборотних активів зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та середньорічної вартості оборотних активів за відповідний рік. З метою встановлення міри впливу кожного із згаданих факторів на загальну динаміку показника фондівддачі здійснено факторний аналіз.

Для цього за допомогою відповідної детермінованої моделі доцільно розрахувати значення умовного рівня оборотності оборотних активів у ХХХ:

$$Кооа_{ум} = ЧД_{2022 \text{ р.}} / ОА_{2020 \text{ р.}} \quad (2.1)$$

де Кооа – коефіцієнт обертання оборотних активів,

ЧД – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг),

ОА – середньорічна вартість оборотних активів.

В результаті розрахунків маємо – 371499 тис. грн / 205924 тис. грн = 1,804.

Загальна зміна рівня оборотності оборотних активів в 2022 році порівняно з 2020 роком становить:

$$\Delta Кооа = Кооа_{2022 \text{ р.}} - Кооа_{2020 \text{ р.}} \quad (2.2)$$

в тому числі за рахунок:

- зміни чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)

$$\Delta Кооа_{чд} = Кооа_{ум} - Кооа_{2020 \text{ р.}} \quad (2.3)$$

- зміни середньорічної вартості основних засобів

$$\Delta Кооа_{оа} = Кооа_{2022 \text{ р.}} - Кооа_{ум} \quad (2.4)$$

Застосування даної методики показало, що в ХХХ за період 2020 – 2022 рр. загальний рівень оборотності оборотних активів зменшився на 0,329 пункти, або на 20,6 %. При цьому за рахунок збільшення величини чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) більше ніж на половину (на 12,9 %) рівень оборотності оборотних активів в досліджуваному періоді збільшився на 0,206 пункти (1,804 – 1,598), тоді як приріст у 2022 р. середньорічної вартості оборотних активів аж на 42,2 % у порівнянні з 2020р. призвів до зниження рівня оборотності на 0,535 пунктів (1,269 – 1,804). Отже здійснені розрахунки доводять домінуючий вплив зміни середньорічної вартості оборотних активів на негативну динаміку рівня оборотності оборотних активів на підприємстві.

В цілому говорити про ефективне використання оборотних засобів можна лише тоді, коли мова йде про одночасне зростання показників стану та ефективності використання оборотних засобів підприємства в динаміці і здатності підприємства за рахунок власних коштів розраховатися за своїми зобов'язаннями, не допускаючи невиправданої дебіторської та кредиторської заборгованості. Звичайно, це не означає, що підприємство повинне зосередитися на формуванні високоліквідних активів, оскільки це дозволить лише штучно збільшити його ліквідність. Навпаки, ретельно дослідивши можливі фактори впливу на ефективність використання оборотних засобів, воно має сформулювати оптимальну структуру оборотних коштів, забезпечивши їй раціональне використання що до випуску конкурентоздатності продукції та отримання прибутку.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Напрямки удосконалення формування та нормування оборотних активів

Організація оборотних активів на підприємстві ХХХ включає визначення потреби в оборотних активах, їх складу структури, джерел формування та регулювання, управління використанням оборотних активів. Визначення потреби в оборотних коштах здійснюється шляхом їх нормування.

Нормування – це розрахунок мінімальної потреби в оборотних активах, необхідних для забезпечення безперебійної роботи підприємства. Нормування оборотних активів здійснюється у наступному порядку (рис. 3.1).

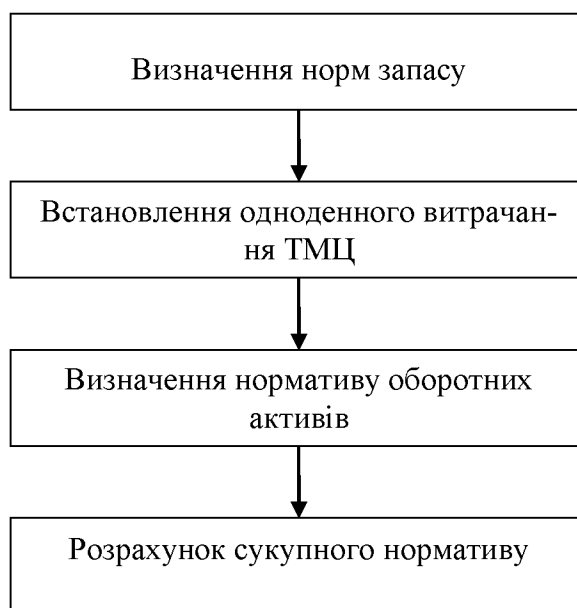

Рис. 3.1. Алгоритм нормування оборотних активів в ХХХ

Визначення мінімальної потреби у власних оборотних активах означає встановлення розміру грошових коштів, авансових у виробничі запаси, незавершене виробництво та запаси готової продукції. Такі розрахунки можуть бути виконані з використанням методів прямого розрахунку, аналітичного або кое-

фіцієнтного. Вибір того або іншого методу залежить від конкретних умов господарювання, специфіки відносин з партнером і контрагентами підприємства.

Метод прямого розрахунку дозволяє найбільш точно визначити потребу в оборотних активах, так як враховує всі організаційно – технологічні, технічні, транспортні та інші характерні особливості, досвід і стан розрахунків. Обґрунтований розрахунок здійснюється за кожним елементом оборотних активів з врахуванням завдань виробничого плану, постачання та збуту.

Аналітичний метод визначення потреби в оборотних активах базується на здійсненні розрахунків з врахуванням середніх фактичних залишків та змін обсягів виробництва. При цьому здійснюється коригування з врахуванням зайвих і непотрібних запасів.

Коефіцієнтний метод дозволяє здійснити розрахунок потреби в оборотних активах з врахуванням тенденцій і співвідношень в змінах обсягу виробництва та окремих видів запасів і затрат.

Найбільш трудомісткою і складною у ХХХ є розробка норм запасу. Нормами запасу в днях застосовується протягом кількох років, якщо суттєво не змінюються умови виробництва, постачання та збуту, розрахунків. Нині підприємствам надано право самостійно розраховувати нормативи оборотних коштів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 квітня 1993 року №279 „Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств і організацій та джерела їх покриття”. Міністерством економіки разом з Міністерством фінансів встановлено Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей.

В ХХХ виробничі запаси нормуються для забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. У складі виробничих запасів найбільшу питому вагу мають сировина, матеріали й покупні напівфабрикати. Одноденне витрачання сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів визначається за кошторисом витрат на виробництво IV кварталу планового року без відрахування поворотних відходів. Розмір одноденних витрат за номенклатурою сировини, що споживається, матеріалів і покупних напівфабрикатів розра-

ховується діленням суми їх витрат у IV кварталі планового року на 90.

Норма оборотних коштів стовно сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів включає такі елементи: транспортний запас; час для прийняття; розвантаження, сортування, складування матеріалів, технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний (страховий) запас.

Транспортний запас визначається як різниця між часом перебування в дорозі від постачальника до споживача та часом поштового пробігу розрахункових документів, їх оформлення вантажовідправником і обробки банками за місцем знаходження постачальника і споживача.

За наявності кількох постачальників транспортний запас щодо конкретних видів матеріальних цінностей розраховується як середньозважена величина. Якщо сировина і матеріали надходять до споживача раніше за прибуття розрахункових документів (або ці процеси збігаються в часі), транспортний запас не встановлюється.

Підготовчий запас – це час для прийняття, розвантаження, сортування, складування матеріалів.

Технологічний запас включає час підготовки операції, якщо вони не є складовою частиною виробничого циклу. Норма технологічного запасу визначається конкретними умовами роботи кожного підприємства і тривалістю підготовчих операцій.

Поточний запас – норма оборотних коштів у частині поточного запасу залежить від частоти та рівномірності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві. Що частіше вони надходять на адресу споживача, то менш буде поточний запас.

У норму оборотних коштів, як правило, включається середній поточний запас у розмірі 50% тривалості інтервалу між поставками. Інтервал поставок визначається на підставі договорів із постачальниками або виходячи з фактичних даних про надходження за попередній період.

У разі, коли за розробки норм оборотних активів у частині поточного запасу щодо окремих видів матеріалів відсутні планово-календарні строки поста-

вок, середній інтервал між поставками визначається на підставі даних про фактичне надходження матеріалів. Для цього кількість днів у році (360) слід розділити на загальну кількість поставок даного виду матеріалів за звітний рік. У розрахунках середнього інтервалу не враховують дрібні партії та надмірну великі надходження.

Поставки від кількох постачальників можуть суттєво різнитися за обсягом і величиною інтервалів між окремими партіями, що залежить від різних причин – особливостей транспортування періодичності випуску тих чи тих матеріальних цінностей постачальниками, умов конкретних договорів на постачання тощо. У такому разі середній інтервал між поставками розраховується як середньозважена величина. Для її визначення обсяг кожної поставки сировини і матеріалів множать на інтервал у днях до наступної поставки і суму одержаних добутоків ділять на загальний обсяг поставки, узятий для розрахунків середньозваженого інтервалу.

Гарантійний (страховий) запас створюється з метою запобігання наслідкам можливих перебоїв у постачанні; порушення умов постачання або затримка вантажу в дорозі; зміна постачальником строків відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами постачання чи договором.

Норма оборотних активів на страховий запас встановлюється, як правило, в межах 50% поточного запасу. Для матеріалів, що надходять зі складів постачальників і збутових організацій з доставкою автотранспортом, страхового запасу здебільшого не передбачається.

До виробничих запасів входять також допоміжні матеріали, паливо, тара, запасні частини, й малоцінні швидкозношувані предмети, які беруть участь у створенні нової вартості і теж потребують визначення оптимальної потреби в них.

Норматив оборотних коштів щодо допоміжних матеріалів розраховується множенням норм на величину одноденного їх витрачання за кошторисом витрат на виробництво.

Норми за видами і групами допоміжних матеріалів розраховується у та-

кому самому порядку, як і для основних матеріалів

Норматив оборотних коштів на паливо встановлюється для всіх видів палива (крім газу), що використовується як для технологічних цілей, так і для господарських потреб виробництва. Величина нормативу оборотних коштів на цю статтю визначається за методом, аналогічним методу розрахунку нормативу оборотних коштів на основні матеріали.

Розраховуючи одноденне витрачання за статтею „Паливо”, із кошторису витрат на виробництво необхідно виключити вартість газового палива у непромислових господарствах, якщо ці витрати не були враховані в кошторисі витрат на основне виробництво.

Норматив на запасні частини для ремонтів машин, устаткування і транспортних засобів визначається з урахуванням їхньої вартості за початковою оцінкою і норми оборотних коштів.

В ХХХ розраховану норму оборотних коштів беруть за основу розрахунку нормативу оборотних коштів на запасні частини на плановий рік. Ця норма може користуватися з урахуванням продовження строків міжремонтних періодів у запланованому році. Норматив оборотних коштів на запасні частини в плановому році визначається множенням середньорічної вартості виробничого, силового обладнання і транспортних засобів, передбачених планом, на скориговану норму оборотних коштів на запасні частини.

Норматив для малоцінних та швидкозношуваних предметів залежить від складу цієї статті. Малоцінні та швидкозношувані предмети служать, як правило, менше одного року і, беручи участь у процесі виробництва, не є предметами праці. Свою вартість на вартість готової продукції вони переносять неповністю, а частинами.

В ХХХ норматив оборотних коштів для малоцінних та швидкозношуваних предметів визначається окремо для кожної групи незалежно від характеру їх використання у виробництві: малоцінний і швидкозношуваний інвентар; спеціальний одяг і спеціальне взуття; спеціальний інструмент і спеціальні пристосування; змінне обладнання; виробнича тара.

Потреба в оборотних коштах для кожної групи розраховується для створення запасів на складі та в експлуатації. У зв'язку з тим, що вартість малоцінних і швидкозношуваних предметів, які знаходяться в експлуатації, відображається в обліку за мінусом зносу, то, визначаючи норматив, беруть у рахунок 50% їхньої повної вартості. Решта вартості списується на собівартість продукції під час передачі зі складу в експлуатацію. Для визначення нормативу оборотних коштів на складі малоцінні та швидкозношувані предмети враховуються за їхньою повною вартістю.

До готової продукції в ХХХ відносять вироби, завершені виробництвом, прийняті технічним контролем підприємства і задані на склад або прийняті замовником, відповідно до затвердженого порядку приймання продукції.

Обсяги готової продукції на складі в ХХХ мають бути оптимальними щодо тривалості виробничого циклу, умов реалізації і порядку її оплати.

Норма запасу готової оборотних коштів для готової продукції обчислюється в днях і включає такі елементи: час на комплектування виробів для поставки, упаковку продукції, час на оформлення і здачу платіжних документів у банк.

Норматив оборотних коштів для готової продукції визначається як добуток норми оборотних коштів у днях і одноденного випуску продукції в плановому році за виробничою собівартістю:

Сукупний норматив оборотних коштів підприємства на плановий рік визначається підсумовуванням нормативів за кожною статтею нормованих оборотних коштів.

В підсумок зазначимо, що мінімально допустимий обсяг оборотних активів на підприємстві, визначена вище, що забезпечується нормуванням, сприяє зміцненню платіжно-розрахункової дисципліни, створює економічні передумови безперервного виробництва і реалізації продукції, стійкого фінансового стану.

3.2. Підвищення ефективності використання оборотних активів на основі ефективного фінансового управління ними

Одним з основних факторів будь-якого бізнесу є організація ефективного управління його оборотними активами.

Напрями підвищення ефективності використання оборотних активів на підприємстві ХХХ можна виділити в три підгрупи, що представляють: 1) передвиробничу стадію; 2) виробничу стадію (незавершене виробництво); 3) реалізаційну стадію.

Саме за такими стадіями більшість авторів виділяють шляхи удосконалення управління оборотними активами.

Передвиробнича стадія. Величина виробничих запасів і відносний розмір обігових коштів на їх утворення можуть бути зменшені шляхом удосконалення матеріально-технічного забезпечення:

- прискорення і здешевлення перевезень;
- поліпшення організації складського господарства на основі його механізації й автоматизації;
- застосування більш точного нормування витрат матеріалів;
- скорочення невиробничих затрат матеріалів;
- повторного використання відходів виробництва;
- заміна дорогих матеріалів більш дешевими;
- заміна використаних запасних частин, тари, інструментів тощо.

Необхідно також звернути увагу на забезпечення необхідного контролю за оборотними активами на даному етапі. За ефективної системи контролю можна отримати зниження втрат пов'язаних з незадовільною системою контролю за кількістю і якістю оборотних активів, що надходять на ХХХ а також попередити псування та безконтрольне використання активів.

Наступна стадія виробнича. Незавершене виробництво і сума вкладених у нього коштів при існуючому обсязі виробництва залежать від тривалості виробничого циклу. В свою чергу тривалість виробничого циклу може бути скоро-

чена внаслідок: 1) упровадження потокових (зокрема, конвеєрних) методів обробки; 2) зменшення тривалості між операційних періодів за рахунок ретельної підготовки виробництва, останнє передбачає зменшення перебоїв і забезпечення ритмічної роботи підприємства; 3) застосування автоматичного устаткування, верстатів із числовим програмним управлінням, гнучких виробничих систем; 4) підвищення змінності виробництва.

Скорочення перебування готової продукції на складі залежить від багатьох факторів. Одні з них безпосередньо пов'язані з роботою підприємства, інші – з організацією збуту продукції.

До факторів, що безпосередньо пов'язані з роботою підприємства належать якість і номенклатура продукції, обґрунтоване планування асортименту, партій продукції та періодів їх випуску.

До факторів, що пов'язані зі збутом продукції належить організація збуту продукції, вибір системи розрахунків, термінів доставки продукції до споживачів.

Висока якість продукції, точне дотримання планового асортименту, ритмічність роботи підприємства значно скорочують час реалізації продукції.

Прискорюють реалізацію продукції постійний зв'язок із замовниками, своєчасне повідомлення їх про відвантаження продукції, швидка обробка необхідних документів, своєчасне забезпечення транспортними засобами. Скорочення проміжних ланок в апараті збуту, чітка робота транспорту також сприяють скороченню тривалості оборотних циклів.

Важливим напрямом удосконалення використання оборотних активів на ХХХ є також раціональне використання матеріальних ресурсів, зниження матеріаломісткості продукції. Для цього є різні шляхи, головні з яких: економічно обґрунтований вибір сировини; підвищення коефіцієнта використання матеріалів; комплексне використання сировини і відходів виробництва; підвищення якості сировини, матеріалів і готової продукції; удосконалення конструкцій виробів; удосконалення виробничих процесів; впровадження нової прогресивної технології; застосування соціально-економічних стимулів.

Пошук шляхів удосконалення управління оборотними активами за стадіями кругообігу оборотних активів є оперативним та найефективнішим.

Управління оборотними активами на ХХХ в першу чергу має передбачати визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне, ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних оборотних активів.

Необхідний обсяг оборотних активів слід розглядати з двох позицій: ліквідності та доходності. При низькому рівні оборотних активів можлива втрата ліквідності і як наслідок можливі перебої в роботі та втрата доходів. При зростанні величини оборотних активів ризик втрати ліквідності знижується.

При деякому оптимальному рівні оборотних активів прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводить до того, що підприємство матиме в своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких, призводить до витрат і зниження прибутку.

Таким чином, стратегія і тактика управління оборотними активами полягає в пошуку компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективності роботи підприємства.

Метою управління дебіторською заборгованістю є визначення оптимального її розміру і забезпечення своєчасної інкасації боргу. Якщо не контролювати дебіторську заборгованість, то сума цієї заборгованості може перевищити допустимий рівень, що призведе до зниження потоку готівки і сумнівні борги значно знизять прибуток від продажу.

При цьому ефективне управління дебіторською заборгованістю пов'язане з виконанням певного кола завдань, а саме: аналіз дебіторської заборгованості; - визначення форм реалізації продукції; визначення суми грошових коштів, яка буде відволікатись в дебіторську заборгованість в минулому періоді; формування умов відвантаження готової продукції покупцям; оцінювання кредитоспроможності покупців; розроблення порядку проведення інкасації дебіторсь-

кої заборгованості; використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; здійснення ефективного контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості.

Здійснювати управління дебіторською заборгованістю повинно одночасно враховувати два підходи:

- порівняння додаткового прибутку, пов'язаного з тією чи іншою схемою спонтанного фінансування, з витратами та втратами, що виникають при зміні політики реалізації продукції;

- порівняння та оптимізація величини та строків дебіторської та кредиторської заборгованостей. Дані порівняння проводяться за рівнем кредитоспроможності, часом відстрочки платежу, стратегії знижок, доходам та витратам за інкасацією.

На рівень дебіторської заборгованості впливають: економічні умови, якість та ціна продукції, кредитна політика.

Кредитна політика здатна суттєво впливати на обсяг продажу компанії. Продаж в кредит представляє собою один з факторів, що визначає рівень попиту на продукцію, яку реалізує підприємство.

Наявність на підприємстві, хоча й незначних обсягів простроченої дебіторської заборгованості, потребує вжиття ряду заходів для недопущення погіршення фінансового становища підприємства в цілому. З цією метою, насамперед потрібно: обумовлювати завчасно строки та форми попереднього та наступного нагадування покупцям щодо дати проведення остаточного розрахунку; проводити оцінку кредитоспроможності покупців для підвищення ефективності кредитної політики підприємства; вивчити можливості та умови пролонгації боргу по наданому кредиту; виявити можливості використання факторингових операцій; створювати резерв сумнівних боргів; вивчити можливості використання нових, більш ефективних форм розрахунків з метою прискорення обороту коштів; передбачити умови порушення справи про банкрутство фінансово-неспроможних покупців тощо.

Управління грошовими коштами або залишком грошових коштів, що

постійно перебувають у розпорядженні підприємства, є важливою невід'ємною частиною управління оборотними активами.

Неодмінним елементом політики управління грошовими коштами є їх ефективний збір (стягнення), платежі та короткострокове інвестування. Відповідальність за систему управління грошовими коштами, як правило, має покладатися на обліково-фінансові відділи підприємства. При цьому важливу роль відіграє складання касового плану, який визначає яку кількість грошових коштів може бути в наявності, коли вони надійдуть в наше розпорядження та на який строк. Крім того, підприємству необхідно систематично одержувати інформацію про рух грошових коштів та мати певну систему контролю.

Оперативний обмін інформацією сприяє збільшенню прибутку підприємства за рахунок якісного управління збором грошових коштів, платежами, касовими залишками та інвестиціями в ліквідні цінні папери.

В більшості випадків господарюючим суб'єктам вигідно прискорювати збір грошових коштів та затримувати строки платежів. Підприємство прагне прискорити одержання грошових коштів за рахунками дебіторів з метою якомога скорішого їх вкладення в оборот. Воно прагне відтягти розрахунки з кредиторами, наскільки дозволяє політика підтримки кредитної довіри постачальників, з метою одержати максимальну користь з тих грошових коштів, які на даний момент є в наявності.

Існує декілька способів прискорення процесу збору грошових коштів, які можна використовувати окремо або в сукупності: прискорення підготовки та пересилки рахунка-фактури; прискорення пересилки платіжних документів від клієнтів до підприємства; скорочення часу, впродовж якого одержані платежі залишаються неінкасованими фондами).

Досвід зарубіжних господарюючих суб'єктів в сфері стягнення грошових коштів та інших платежів включає ряд методів, в тому числі: комп'ютеризоване виставлення рахунків; узгоджене дебетування – перерахунок грошових сум у вказаний термін з банківського рахунку платника на банківський рахунок одержувача, перерахунок ініціюється одержувачем за наявності попередньо вида-

ного дозволу зі сторони платника; орендовані поштові скриньки – поштова скринька на пошті, що обслуговується банком клієнта, в який на ім'я даного клієнта надходять перекази грошових коштів.

Мета управління грошовими коштами підприємства - визначення оптимального залишку грошових коштів, який необхідний для розрахунку за своїми невідкладними фінансовими зобов'язаннями, а також визначення інвестиційних можливостей підприємства здійснювати короткострокові фінансові вкладення.

Об'єктами управління є грошові кошти в касі, на поточних рахунках, у дорозі та їх еквіваленти. Основними завданнями при цьому виступають: визначення оптимального залишку грошових коштів для забезпечення безперервності діяльності підприємства; створення резервного залишку грошових коштів на випадок можливого розширення обсягів діяльності; своєчасна трансформація тимчасово вільних грошових коштів у високоліквідні фінансові інвестиції та їх зворотна конвертація для поповнення залишку грошових коштів; своєчасне забезпечення поточних платежів, пов'язаних з виробничо-комерційною діяльністю; формування інвестиційного залишку грошових коштів з метою здійснення ефективних короткострокових фінансових вкладень в окремі сегменти ринку грошей; формування компенсаційного залишку грошових коштів на поточному рахунку підприємства з метою своєчасного обслуговування невідкладних потреб підприємства; забезпечення прискорення оборотності грошових коштів зменшенням операційного та фінансового циклів, скороченням розрахунків готівкою, своєчасної інкасації виручки від реалізації продукції.

На першому етапі управління грошовими коштами аналізується сутність участі грошових коштів в оборотних активах підприємства в динаміці. Для цього розраховуються такі показники: коефіцієнт участі грошових коштів в оборотних активах; середній період обороту грошових коштів; кількість оборотів грошових коштів.

На другому етапі управління грошовими потоками підприємств визначається оптимальний розмір залишку грошових коштів на основі прогнозу

руху грошових коштів.

Оптимальний рівень грошових коштів повинен дорівнювати: сумі обороту при ефективному управлінні грошовими коштами; сумі, необхідній для підтримання мінімального залишку, згідно з вимогами банків, в яких підприємство має рахунки.

Загалом процес прогнозування руху грошових коштів полягає в тому, що визначається сума грошових коштів на початок функціонування підприємства, а також період організації процесу виробництва і реалізації продукції. Розрахунок руху грошових коштів дає змогу визначити можливість недостатності грошових коштів і своєчасно прийняти оперативне рішення щодо забезпечення підприємства грошовими коштами.

У процесі господарської діяльності підприємству потрібно підтримувати залишок грошових коштів на мінімальному рівні і збільшувати розмір поточних фінансових інвестицій. Але водночас збільшується ймовірність виникнення потреби в короткострокових банківських кредитах для здійснення непередбачених платежів. До того ж потрібно враховувати, що відсоткова ставка за користування банківським кредитом може бути вищою, ніж той процент, який можна отримати за цінними паперами або депозитними рахунками. Якщо короткострокові кредити набагато дорожчі порівняно з очікуваною дохідністю цінних паперів, депозитів, підприємство має бути впевненим, що потреба у додаткових грошових коштах не виникне. У зв'язку з вищезазначеним умовами визначається оптимальний розмір залишку грошових коштів виходячи з показників, які характеризують результати діяльності конкретного підприємства.

Таким чином саме такий обсяг залишків грошових коштів для підприємства є оптимальним і сприятиме своєчасному фінансуванню всього комплексу невідкладних витрат.

Загалом, на мою думку ефективність фінансового управління як дебіторською заборгованістю і грошовими потоками так і іншими складовими оборотних активів підприємства залежить від одночасного втілення ряду заходів, основними з яких є наступні:

1. Вибір оптимального рівня і раціональної структури оборотних активів з урахуванням специфіки діяльності кожного підприємства. При цьому найбільш загальними умовами забезпечення раціональної структури оборотних активів для всіх підприємств незалежно від організаційно-правових форм господарювання та форм власності є такі. По-перше, вартість оборотних активів (без урахування грошових коштів) має бути більшою або дорівнювати сумі кредиторської заборгованості за товарними операціями. По-друге, сума дебіторської заборгованості на визначену дату за балансом повинна бути меншою або дорівнювати загальній сумі кредиторської заборгованості на відповідну дату.

2. Вибір оптимального рівня джерел формування оборотних активів, урахуовуючи при цьому ефективність використання оборотного капіталу та ризику, який впливає на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства.

3. Наявність чистого оборотного капіталу, який дає змогу забезпечити рівень ліквідності балансу підприємства (абсолютної, поточної, загальної). Визначені коефіцієнти повинні перевищувати оптимальні значення або дорівнювати їм. Слід зазначити, що в практиці господарювання мінімальна величина чистого оборотного капіталу має бути не нижче 10 % загального обсягу оборотних активів. Інакше підприємство може втратити платоспроможність. У разі від'ємного значення чистого оборотного капіталу підприємство змушене залучати кредити комерційного банку.

4. Забезпеченість підприємства оптимальним розміром грошових коштів, який залежить від обсягу виробництва та швидкості оборотності оборотних активів, у тому числі і грошових коштів. Ефективне управління оптимальним розміром грошових коштів досягається прискоренням надходження грошових коштів на поточний рахунок підприємства, скороченням періоду для здійснення розрахунків за відвантажену продукцію, підвищенням ефективності від вкладених грошових коштів. Завдання підвищення ефективності використання грошових коштів може бути досягнуте через інвестування у високоліквідні фінансові інструменти або зберігання тимчасово вільних грошових коштів на депозитних рахунках комерційних банків. Підвищується ефективність використання гро-

шових коштів за рахунок мінімізації сукупних витрат на їх утримання і зворотної конвертації короткострокових вкладень у готівкові засоби платежу.

5. Вибір оптимального операційного і фінансового циклів через скорочення виробничого процесу, прискорення оборотності дебіторської заборгованості та уповільнення оборотності кредиторської заборгованості.

6. Оптимізація параметрів розрахункових операцій на основі вимог та потреб моделі управління дебіторською заборгованістю, а також строку імобілізації фінансових ресурсів у сферу обігу, мінімізація тривалості обороту оборотного капіталу, здійснення розрахунків з постійними покупцями шляхом періодичних платежів, тобто періодичних грошових переказів.

Наслідком впровадження ефективної політики управління оборотними активами мають стати: забезпечення безперебійної роботи підприємства; зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування; прискорення обороту оборотних активів; максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Завданнями, вирішення яких сприятиме фінансовому оздоровленню підприємств є: розроблення методів управління запасами та грошовими коштами з урахуванням сучасних економічних умов; вдосконалення роботи з клієнтами зі стягнення дебіторської заборгованості з урахуванням світового досвіду; здійснення обґрунтованих розрахунків щодо доцільності та обсягів знижок за передоплату; ретельне планування можливості використання кредиторської заборгованості як джерела фінансування поточної діяльності.

Звичайно підприємство має ряд позитивних напрацювань в даній сфері, і політика управління оборотними активами на підприємстві є відносно вдалою на даний момент, однак керівництву слід продовжувати розвивати встановлені позитивні тенденції, з метою подальшого підвищення ефективності використання власних оборотних активів. Наслідком таких кроків передусім стане покращення результатів фінансово-господарської діяльності та зростання інвестиційної привабливості підприємства.

Внаслідок впровадження ефективної політики управління оборотними активами в ХХХ можна досягти забезпечення безперебійної роботи підприємства, зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування, прискорення обороту оборотних активів, а також максимізувати прибуток підприємства при збереженні ліквідності.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного у кваліфікаційній роботі дослідження отримано ряд результатів практичного і теоретичного характеру, зміст яких полягає в наступному:

1. Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних виробничих фондів, оборотних фондів і самої праці.

2. Оборотні активи аграрних підприємств загалом, і ХХХ зокрема, – це сукупність коштів, авансованих в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва та реалізації продукції.

3. Аналіз фінансових результатів свідчить про позитивний момент в діяльності ХХХ, що полягає в покращенні його фінансових результатів за період 2020 – 2021 рр. Так, величина чистого прибутку на підприємстві за цей період зросла більше ніж на третину з 16007 тис. грн до 22074 тис. грн. За наступні два роки, в зв'язку з військовим станом та негативними тенденціями розвитку фінансово-економічної системи держави в цілому, ситуація змінилась – з'явилися негативні тенденції, що відображає факт зниження рівня чистого прибутку на 4954 тис. грн – до рівня 17120 тис. грн.

4. Аналіз майнового стану вказує на наявність стабільних тенденцій зростання обсягів майна ХХХ за досліджуваний період. Так за 2020 – 2021 рр. загальна вартість майна підприємства зросла на 41768 тис. грн, або на 8,0 %. На таку тенденцію домінуючий вплив мало збільшення обсягів оборотних активів – на 16,5 %, або 39762 тис. грн, тоді як необоротні активи за аналогічний період зросли лише на 2006 тис. грн (0,7 %). За наступні два роки обсяг майна ХХХ – і надалі збільшувався, що є позитивним моментом в діяльності підприємства, а розмір такого зростання становив 16313 тис. грн, або 2,9 %.

5. Обсяг сформованих за рахунок власних та залучених джерел оборотних активів ХХХ, за досліджуваний період 2020 – 2022 рр. зріс на 27,16 % (65276 тис. грн). Дане збільшення оборотних активів обумовлене, в першу чергу, зрос-

танням обсягів готової продукції, величина якої за три досліджуваних роки зросла на 37444 тис. грн, або на 33,68 %. Одночасно суттєвим, в абсолютному розмірі, є зростання обсягів дебіторської заборгованості за виданими авансами, іншої поточної дебіторської заборгованості, незавершеного виробництва та виробничих запасів. В той же час приріст інших видів оборотних активів, наявних у ХХХ, за останні три роки був незначним, а величина дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги, взагалі, зменшилась на 20,31 % (5697 тис. грн)

6. Ефективність використання оборотних активів в ХХХ має важливе значення, так, як здійснює значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Відповідний аналіз свідчить про, загалом, негативну динаміку показників оцінки ділової активності ХХХ за 2020 – 2022 рр. Негативною ознакою є зниження рівня коефіцієнтів обертання майже всіх видів оборотних активів та відповідне зростання періоду обертання оборотних активів загалом, запасів та коштів у розрахунках та дебіторської заборгованості, зокрема, за останні три роки на 59, 42, 16 та 14 днів відповідно. Ці зміни пояснюються, вже згаданим, різними темпами зміни обсягів середньорічної вартості активів та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції.

7. Аналіз показників оборотності оборотних активів підтверджує факт практично різних темпів зміни чистого доходу від реалізації власної продукції (товарів, робіт, послуг) і середньорічної вартості оборотних активів ХХХ. Так, за 2020– 2021 рр. коефіцієнт обертання оборотних активів зменшився на 0,311, а за наступні два роки – ще на 0,018. Тенденція зміни коефіцієнта завантаження за досліджуваний період була протилежною.

8. Необхідність нормування оборотних активів, як в ХХХ, так і в інших підприємствах для обумовлюється необхідністю забезпечення безперервного процесу виробництва і реалізації продукції. Для визначення нормативів по окремих видах оборотних активів є необхідність врахування двох складових, а саме одноденного споживання та норми оборотних активів. Сукупний норматив оборотних активів по підприємству на плановий рік визначається підсумовуван

ням нормативів за кожною статтею нормованих оборотних активів.

9. Управління оборотними активами у ХХХ, передбачає визначення оптимальної величини, розробку варіантів фінансування та забезпечення ефективності їх використання. Оптимальна величина оборотних активів повинна з однієї сторони забезпечувати безперебійне, ефективне функціонування підприємства, з іншої – мінімізувати наявність недіючих поточних оборотних активів. Організаційно впорядкована схема управління оборотними активами на підприємстві, що передбачає ряд взаємопов'язаних етапів створює можливості для підтримки оборотних активів на оптимальному рівні за якого прибуток стає максимальним.